

Motion

1981/82:2271

Björn Körlof

Säkerhets- och försvarspolitiken samt totalförsvarets fortsatta utveckling (prop. 1981/82:102)

Inledning

Moderata samlingspartiet har i partimotion 1981/82:2018, avsnittet Säkerhetspolitik och försvar under rubriken Fredsorganisationen, bl. a. uttalat att fredsorganisationsfrågorna är politiskt känsliga eftersom neddragning eller nedläggning av fredsförband kan få både lokala och regionala konsekvenser för försvarsvilja och sysselsättning. Mot denna bakgrund, sägs det i motionen, är det angeläget att så långt sekretessen gör det möjligt förankra och levandegöra krigsorganisationens förband och insatser i medborgarnas medvetande.

I denna motion framläggs vissa förslag syftande till att inför 1987 års försvarsbeslut skapa ett underlag för fredsorganisationsbeslut som tydligt och konsekvent låter krigsorganisationsutvecklingen vara styrande för fredsorganisationens struktur.

Motionens idéer och förslag åskådliggörs i allt väsentligt med exempel från arméns krigs- och fredsorganisation men kan och bör med smärre modifieringar också utnyttjas inom marinens och flygvapnets motsvarande organisationer.

Bakgrund

När 1901 års härordning beslutades i Sverige, var sammanhanget mellan freds- och krigsorganisation entydigt och de dåvarande högre förbanden i krig, arméfördelningarna, var den sammanhållande enheten.

Fredsorganisationen innebar en ständig indelning i sex arméfördelningar, var och en inom sitt särskilda rekryterings- och mobiliseringsområde. En arméfördelning bestod i såväl fred som krig av stab, två infanteribrigader, ett kavalleri- och ett artilleriregemente samt en trängkår. Infanteribrigaden var inte något högre förband i nutida mening utan en ren truppslagsenhet om brigadchef med adjutanter och två infanteriregementen.

Arméfördelningschefens uppgift i fred var att krigsplanlägga, förbereda mobilisering men framför allt att vidareutbilda samtliga regementens befäl och samöva förbanden av samtliga truppslag till ett funktionsdugligt högre förband genom varje år genomförda fälttjänstövningar.

1925 års härordning slopade två arméfördelningar. Den tredje bataljo-

nen upplöstes vid infanteriregementena. Det konsekventa sammanhanget freds/krigsorganisation blev mindre men man eftersträvade att så långt möjligt bevara det på såväl fördelnings- som regementsnivå.

1936 års härordning innebar att antalet krigsfördelningar utökades till sex men fick inte i alla delar direkt motsvarighet i fred. Genom att antalet infanteriregementen per fördelning minskades till tre kunde dock sammanhanget freds/krigsorganisation i vad avsåg sådana regementen bevaras.

Genom 1942 års försvarsbeslut försvann begreppet arméfördelningsområde. Sex militärområden på fastlandet under militärbefälhavare (MB) med både operativt och territoriellt ansvar organiserades. Men uppgiften att utbilda högre förband kvarstod. För detta ändamål blev arméfördelningschefen nu ställföreträdande MB och krigsplacerades alltså som chef för en inom militärområdet organiserad fördelning, vars utbildning han alltså hade praktisk möjlighet att ta ansvaret för. Utöver de sex dittillsvarande krigsfördelningarna skulle emellertid fyra nyuppsättas. Chefer för dessa blev bl. a. de tre truppslagsinspektörerna för infanteri, pansar och artilleri, allt enligt riksdagens beslut. Statsmakterna följde alltså det fasta sammanhanget mellan freds- och krigsorganisation.

Utökningen av antalet krigsfördelningar till tio framtvingade emellertid en dubbling vid femton infanteriregementen, som nu skulle organisera två fältregementen. Motsvarande skedde vid artilleriet. Regementschefen/översten blev chef för det ena, överstelöjtnanten för det andra. Det omedelbara sammanhanget mellan freds- och krigsorganisation, som tidigare så konsekvent tillämpats, började upplösas.

Ytterligare en reform i anslutning till 1942 års beslut bör redovisas. Tidigare hade infanteriregementscheferna haft det fredstida ansvaret för de krigstida försvarsområdena (Fo) jämte alla landstormss- (numera lokalförsvars-) förband med därtill hörande omfattande territoriell krigsplanläggning. Erfarenheterna från hösten 1939 och mobiliseringen 1940 var inte positiva beträffande denna infanteriregementschefens extra uppgift. Riksdagen beslöt därför att avskilja Fo-uppgiften och att införa särskilda Fo-befälhavare med staber redan i fred. I detta avseende fullföljde sålunda statsmakterna konsekvent tanken på direkt sammanhang mellan freds- och krigsorganisation.

Effekterna av upplösningen av sammanhanget mellan ett infanteriregementes freds- och krigsorganisation började emellertid framträda efter andra världskrigets slut. I början på 1950-talet omvandlades fältinfanteriregementena till infanteribrigader genom att tillföras artilleri, luftvärn, ingenjörs- och trängenheter. Pansarbrigader fanns sedan 1942. Men tidigt framträdde en tendens att betrakta krigsförbandsövningen som en angelägenhet främst för lägre förband: bataljon och kompani. På brigadnivån övades ett år lednings-, understöds- och underhållsenheterna, ett annat år skytte- resp. pansarbataljoner. Det blev ingen samträning av krigsbrigaden

på motsvarande sätt som tidigare skett med fältregemente och t. o. m. fördelning.

Genom 1968 års försvarsbeslut inträdde ett nytt skede i brigadutvecklingen. De ekonomiska resurserna gavs ej för att modernisera samtliga brigaders organisationsbestämmande materiel, stridsfordon, artilleri och luftvärn. Återstående brigader (hälften av dem var redan indragna) fick därmed även materiellt en sämre kvalitet.

Debatten om försvarets utveckling har därför under många år lidit av att sammanhanget mellan och skillnaden mellan försvarsmaktens krigsorganisation och dess fredsorganisation för många medborgare framstått som oklar, ja, t. o. m. varit okänd. Det som tidigare kallades härordning, dvs. just den totala strukturen i särskilt arméns freds- och krigsorganisation, har sönderfallit i ett antal svårgripbara element vars inbördes sammanhang ter sig alltmer lösryckt.

Denna grundläggande svaghet i diskussionsförutsättningarna leder till flera egenartade konsekvenser för svensk försvarsdebatt.

1. Många medborgare uppfattar sin Orts eller regions fredsförband också som ortens eller regionens försvar i händelse av krig vilket har gett det s. k. militärkommunala komplexet obehörigt stor tyngd i debatten.
2. Styrkan och rörligheten i försvarsmaktens krigsorganisation framstår som okänd eller diffus vilket kan leda till en underskattning av vårt lands försvarsförmåga.
3. Försvarsvilja och vaktslående kring ett starkt försvar löper risk att kanaliseras till ett bevarande av en orationell och dyrbar fredsorganisation medan minskningar eller försämringar i krigsorganisationen passerar utan verklig diskussion.
4. Diskussion och debatt om försvarsmaktens utbildnings- och övningsverksamhet får en tendens att koncentreras till förutsättningarna för fredsförbandens ineliggande åldersklass medan diskussion om repetitionsutbildning och övningar med större krigsförband blir svåråtkomlig.
5. Materielförnyelse och teknisk utveckling inom krigsorganisationen kopplas inte till enskilda förband som således får ökad slagkraft utan till vapensystemet som sådant med risk för att vapensystemets funktion och betydelse i förbandsstrukturen förloras. Luftvärnsrobotar blir rätt och slätt robotar, inte luftvärnskompanier i en brigad.

Flera faktorer har medverkat till denna skevhet i uppfattningarna.

1. I synnerhet arméns fredsförband har en mycket lång tradition i svenska folkets medvetande genom övertagandet av de ursprungliga landskapsregementenas folkliga förankring och deras till namnet knutna insatser i vårt lands krigshistoria. Det bör dock i detta sammanhang observeras att det var landskapsregementenas ursprungliga roll som krigsorgani-

sationsregementen som skänkte dem deras förankring i folkmedvetandet.

2. Nuvarande benämningar på arméns högre förband inom krigsorganisationen, fördelningar, brigader, Fo-grupper m. m. har ingen naturlig förankring i befolkningens medvetande. Detta sammanhänger bl. a. med att de omgärdas med en långt driven sekretess.
3. Stommen i arméns fältförband, brigaderna och deras sammansättning som krigsförband efter mobilisering med enheter som grundutbildats vid flera olika fredsförband från olika truppslag ger för den oinvidge, även för de värnpliktiga, ett komplicerat intryck.

Krigs- och fredsorganisation

Arméns krigsorganisation består i sin grundstruktur av dels fältförband, dels lokalförsvarsförband. Huvudtanken vad gäller arméstridskrafternas utnyttjande i krig är att lokalförsvarsförband skall ha en förutsedd lokalt bunden uppgift eller gruppering, medan fältförbanden med växlande militärpolitiska och operativa lägen förutses kunna koncentreras till försvar av olika hotade delar av landet. Härvid kan lokalförsvarsförband och fältförbandsammansföras under enhetlig ledning under t. ex. en fördelning eller ett försvarsområde, varvid lokalförsvarsförband utnyttjas för fördöjnings- och försvarsuppgifter syftande till att möjliggöra kraftsamlade anfall för de moderna rörliga och eldkraftiga fältförbanden.

Detaljer rörande sådan planläggning för förbandens utnyttjande i krig måste med nödvändighet omgärdas med sekretess.

Totalförsvarspropositionen anger en inriktning vad gäller arméns krigsorganisation som vad avser fältförbanden innebär tio infanteribrigader 77, fem Norrlandsbrigader, fyra pansarbrigader och en mekaniserad brigad. Kvarvarande åtta äldre infanteribrigader behålls t. v. med mycket begränsad materielförnyelse. En av dessa äldre brigader utgår, enligt överbefälhavarens planering, ur krigsorganisationen i slutet av 1980-talet.

Skälen för den i propositionen föreslagna minskningen av fredsorganisationen är främst två: den under 1990-talet minskande vpl-kontingenten för grundutbildning och behovet av ytterligare kostnadsbesparingar till förmån för krigsorganisationen. Båda skälen kan helt accepteras. I propositionen framhålls emellertid också att en fortsatt anpassning av fredsorganisationen torde bli nödvändig i början av 1990-talet. Vilka förbandsindragningar och andra åtgärder som då erfordras bör fastställas i nästa försvarsbeslut. Enligt min uppfattning är det angeläget att denna fortsatta anpassning blir väl planerad och ingår i en långsiktigt utformad struktur för försvarsmaktens krigs- och fredsorganisation. Den skall grundas på krigsförbandens behov.

Enighet föreligger att de kvalificerade fältförbanden, dvs. i första hand brigaderna, skall prioriteras. Deras beredskap och slagkraft skall särskilt tillgodoses. I förarbetet till försvarskommitténs betänkande framhöll ÖB i detta syfte att principen för utveckling av arméns fredsorganisation bör vara att som stomme i största möjliga utsträckning bevara de brigadproducerande infanteri- och pansarregementena. En successiv och ökad samordning borde ske genom att förband ur specialtruppslagen anslöts till denna stomme. Specialtruppslagens särskilda kompetens måste dock behållas. Försvarskommittén och dess arbetsutskott delade ÖB:s uppfattning och framhöll att överskottet av utbildningskapacitet vid sådana regementen därför borde fyllas upp med annan utbildning i den mån det var ekonomiskt försvarbart. ÖB hade anfört att denna nya princip tar tid och kräver investeringar. De övervägda alternativen hade därför "för närvarande" (maj 1981) inte bedömts lämpliga att genomföra.

Överbefälhavaren anser (propositionen bil. 2, s. 56) att det är väsentligt att brigadförbandens enheter kan samövas i erforderlig grad redan i fred samt att de brigadproducerande infanteri- och pansarregementena i största möjliga utsträckning bör behållas.

Försvarskommittén "vill understryka vikten av att de kvalificerade fältförbanden prioriteras före övriga markstridsförband. De kvalificerade fältförbanden skall utvecklas så att de utnyttjande vår terräng och våra övriga speciella förutsättningar kan samlas och insättas för att inom avgränsade geografiska områden slå även en motståndares modernaste enheter" (FK 78 II, s. 152).

De 20 moderna och 8 äldre brigaderna behöver därför stötts upp av erforderligt antal brigadorganiserande infanteri- eller pansarregementen, där även utbildningen av i första hand brigadledning och de stridande skytte- och pansarbataljonerna äger rum.

Här ges en möjlighet att omedelbart och i ett sammanhang återställa inte bara sambandet utan också sammanhanget mellan freds- och krigsorganisation: utbildande och organiserande brigadregemente — en eller två brigader med ett klart chefssamband.

De 20 moderna brigaderna bör rimligen kvarstå under lång tid. De 8 äldre brigaderna kan komma att försvinna. Men de kan också i ett efter hand uppväxande krisläge upprustas och t. o. m. utökas till antalet. De brigadorganiserande infanteri- och pansarregementena bör därför bli de fasta punkterna, hörnstenarna i fredsorganisationen.

Det torde ej vara realistiskt att, trots helhetssynen en eller två brigader — ett brigadregemente, till 20 garnisoner förlägga grundutbildning av samtliga truppslag. Utbildningsenheterna blir för små. I garnisoner med redan i dag flera truppslag representerade erbjuds dock möjligheter.

Det är här MB bör ha sin roll i utbildningssammanhanget genom arméinspektören.

Arméinspektören bör på MB:s uppdrag svara för att milots brigadchefer

får disponera de resurser ur övriga truppslag som erfordras för befäls- och förbandsutbildning. Med stöd av dessa resurser samövar brigadchefen brigadstab och direkt underställda chefer.

Ambitionen skall vara att brigaden vid KFÖ organiseras i sin helhet. Avsteg kan godtas med högst en skytte- resp. pansarbataljon. Det är nämligen brigaden som är krigsförbandet. Hela systemet måste samtränas. Alla de över fem tusen som ingår i en brigad skall bibringas känslan att tillhöra "samma lag", Älvsborgs-, Bohus-, Dalabrigaden osv.

Att inkalla brigaden i dess helhet ställer mycket stora krav på det brigadorganiserande regementet. Här måste MB med arméinspektör ingripa och stötta upp med milots samlade resurser.

Enligt min uppfattning bör nu en långsiktig plan för fredsorganisationens utveckling, stödd på försvarsbeslut 1982, uppgöras. Den efter hand minskande värnpliktskontingenten skall härvid utnyttjas i kostnadsbesparande syfte. Men samtidigt skall inom fredsorganisationens ram åtgärder vidtas för att utan extra kostnad höja beredskapen och stärka slagkraften hos de 20 brigader som såväl ÖB som försvarskommittén och departementschefen prioriterat. Detta innebär att de 20 moderna och 8 äldre brigaderna i krig skall motsvaras av ett för deras produktion och omsättning rationellt antal brigadregementen i fred. I erforderligt antal av dessa bör även inrymmas en artilleri-, eller en ingenjör-, eller en trängenhets osv., så att utbildningskapaciteten utnyttjas helt. På så sätt bibehåller vi det antal brigadregementen, som de prioriterade brigadernas beredskap och slagkraft kräver. Därtill kommer några truppslagscentra. MB svarar liksom i dag för att varje brigadregemente får samöva med samtliga truppslag.

Återstående fredsregementens etablissemang kan då successivt frigöras. Genom att planen tidigt fastställs och genomförs i långsam takt begränsas de sociala och kommunalpolitiska verkningarna. Yrkesbefälet med yrkesarbetande hustrur och egna hem slipper plötslig flyttning till annan garnisonsort. Kommunerna kan planera för förändringar på lång sikt. Det s. k. militärkommunala komplexet behöver inte gå till aktion. Det har med sin lokaliseringsspolitiska tyngd i alltför hög grad tillåtits dominera under 1960- och 1970-talet.

Genom att i god tid fastställa detta långsiktiga slutmåls principer kan byggnadsverksamheten inom försvarsmakten inriktas mot vad som slutligt är nödvändigt och i tiden onyttiga eller onödiga investeringar undvikas, allt för att åstadkomma hög beredskap och stor personell och materiell slagkraft hos krigsförbanden och effektivitet i fredsorganisationen.

Slutligen bör också i samma syfte understrykas att motsvarande samordning även bör kunna åstadkommas över försvarsgrensgränserna. Detta gäller särskilt inom garnison, där brigadregemente inte förekommer.

Förankra krigsorganisationens förband hos befolkningen

Också från synpunkten att i ökad grad förankra och levandegöra krigsorganisationens förband och insatser i medborgarnas medvetande ter sig fältförbandens brigader viktigast.

Lokalförsvarsförbanden har om än ännu ej en hos medborgarna upplevd förankring i bygden dock enklare och bättre förutsättningar att nå ett sådant syfte. De lyder i vart fall inledningsvis under en territoriell militär chef, oftast försvarsområdesbefälhavare, och kan således enkelt kopplas till ett län med allt vad det innebär av samverkan med civila myndigheter, frivilligförsvar osv.

Enligt min uppfattning bör en strävan vara att så långt som möjligt söka utgå från denna i krig förutsedda lokala eller i vart fall territoriella bundenhet och genom namnsättning och presentation för medborgarna i resp. län ge dem ökad förankring.

Lokalförsvarsförbanden i ett Fo/län kan t. ex. benämnas "Lokalförsvarsförbanden i Kopparbergs län".

De bör bära något igenkänningstecken på uniform som anknyter till namn eller vapen för resp. län. Benämningen Fo-grupp med sifferbeteckning som nu anknyter till nummer på försvarsområde bör utgå och varje län bör ha sin första, andra eller tredje grupp. Benämningen bör således vara t. ex. "Första Kopparbergsgruppen", "Andra Kopparbergsgruppen" osv.

För fältförbandens del, i allt väsentligt rör det sig om brigader, bör de ursprungliga landskapsregementenas namn utnyttjas.

Huvudansvaret för mobilisering och utbildning av de största komponenterna i resp. brigad åvilar, som nämnts, i dag ett fredsförband, ett infanteri- eller pansarregemente.

Med denna förutsättning är enligt min mening den naturliga kopplingen mellan krigs- och fredsorganisationen given samt också utgångspunkten för den folkliga förankringen av fältförbanden. Fredsförbanden måste presenteras som en utbildningsplats, en sammanhållen militär skola, inte såsom ett förband för krig vilket det heller inte är.

Våra brigader måste, mot denna bakgrund, ges en helt annan förankring hos medborgarna i stort och hos de värnpliktiga.

Den värnpliktige som inrycker till grundutbildning rycker in till en utbildningsplats, men han skall utbildas i ett krigsförband, t. ex. en bataljon i en modern infanteribrigad. Från första början är därför hans roll i och känsla för krigsförbandet det väsentliga.

Brigaden, dess sammansättning i stort, dess namn och dess chef måste därför bli en levande verklighet för de värnpliktiga.

Denna samhörighet med krigsförbandet och inte med utbildningsplatsen ter sig desto mer viktig för de värnpliktiga som utbildas vid specialtruppslagen. För dem som t. ex. vid ett fredsträngregemente utbildas i en underhållsbataljon avsedd att ingå i en infanteribrigad som mobiliserar på

annan plats i landet, under annat fredsförbands ansvar och där brigaden kan komma att utnyttjas i krig på ytterligare helt annan plats i landet, är krigsförbandet den enda länk som ger en meningsfull sammanhållning i stort.

Brigadernas antal och sammansättning i stort är redan något som inte sekretessbeläggs. Vad som nu måste prövas är att, i likhet med många andra länder, ge dem individuella namn och klargöra vilka fredsförband som "står faddrar" för vilka brigader. Härigenom kan brigaderna naturligen anknyta till de ursprungliga landskapen, större städer eller annan förankring som är naturlig.

Brigadcheferna bör kunna framträda inför värnpliktiga och allmänhet på ett naturligt sätt och fastare och mer enhetligt kunna påverka befälsutbildning och repetitionsutbildning av brigadens olika delar med hänsyn till förutsedd krigsuppgift. I likhet med vad som tidigare sades om lokalförsvarsförbanden bör också varje enskild brigad ha något uniformselement.

Många brigader har redan utvecklat en levande tradition med sina namn, med standar och värnpliktiga och befäl som fullgjort större delen av sina krigsförbandsövningar på olika befattningar inom brigaden.

I så stor utsträckning som är möjligt bör dessa traditioner och denna sammanhållning nu bli kända också utåt.

Medborgarna i vårt land som både ekonomiskt och personellt avsätter förhållandevis stora resurser till det militära försvaret bör enligt min mening ges avsevärt ökade möjligheter att få inblick i vart dessa resurser går och på ett naturligt sätt mer känna samhörighet med krigsorganisationens enheter än med fredsförbanden.

Mot denna bakgrund kan redan nu konstateras att inriktningen av utredningsarbetet rörande arméns fredsorganisation inför 1987 års försvarsbeslut bör innehålla följande grundstruktur.

- A. Ett för produktion och omsättning av krigsorganisationens brigader erforderligt antal brigadproducerande infanteri- och pansarregementen behålls och ges ett ökat totalt "brigadutbildningsansvar".
- B. Samlokalisering eller nära samverkan av specialtruppslagens utbildning i brigadförband med dessa regementen eftersträvas.
- C. Arméns krigsförband ges en naturlig och förankrad roll i fredsutbildningssystemet i enlighet med vad som anförts i denna motion.

Hemställan

Mot bakgrund av vad ovan anförts hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts under punkterna A—C.

Stockholm den 24 mars 1982

BJÖRN KÖRLOF (m)